

29.9.2013

Sosiaali- ja terveysministeriö, kirjaamo.stm@stm.fi

Lausuntopyyntö 20.6.2013, STM071:00/2012

LAUSUNTO TOIMIVA LASTENSUOJELU -SELVITYSRYHMÄN LOPPURAPORTISTA

Kriminaalihuollon tukisäätiö on rangaistuksesta vapautuvien ja heidän omaistensa valtakunnallinen edunvalvonta- ja asiantuntijajärjestö, joka tuottaa myös kriminaalihuollon tukipalveluja kunnille ja Rikosseuraamuslaitokselle. Kriminaalihuollon tukisäätiön asiakastyössä näkyvät monet raportissa esiintuodut ongelmat, kuten lastensuojelun asiakkuus avun saamisen edellytyksenä, puutteet lasten kuulemisessa, vanhempien asiakassuunnitelmien teossa ja sijaishuollon valvonnassa sekä palvelujen järjestämisen sektoroitumisessa.

Työryhmän raportti on erittäin hyvä ja kattava katsaus lastensuojelun tilanteeseen. Raportissa tarkastellaan lastensuojelua monipuolisesti ja avoimesti, eri osapuolten näkemykset huomioon ottaen. Kokemusasiantuntijuuden huomioiminen on lastensuojelun kentällä uutta ja toivottavasti vakiintuvaa. Työryhmän toimenpide-ehdotukset ovat konkreettisia ja laaja-alaisia, ja toteutuessaan ne parantaisivat merkittävästi lastensuojelun laatua ja asiakkaiden asemaa Suomessa.

Kriminaalihuollon tukisäätiö haluaa lausunnossaan kiinnittää erityisesti huomiota rangaistukseen tuomittuihin ja heidän perheisiinsä lastensuojelua toteutettaessa.

Yhteistyö, työkäytännöt ja menetelmät

Viranomaisten välistä yhteistyötä ja tietojenvaihtoa koskevien säännösten selkeyttäminen on tärkeää. Yhtenä yhteistyökumppanina tässä on myös Rikosseuraamuslaitos, jolla on rangaistuksen suorittamiseen liittyviä salassapitovelvoitteita.

Työryhmä esittää, että laadittaisiin opas ja toteutettaisiin koulutuskokonaisuus viranomaisille lasten ja perheiden kanssa työskentelyyn liittyvistä velvoitteista sekä tietojen vaihtoa ja salassapitoa koskevasta säätelystä. Kriminaalihuollon tukisäätiö pitää tärkeänä, että yhtenä asiakokonaisuutena oppaassa ja koulutuksessa olisi työskentely vankeusrangaistusta suorittavien ja heidän perheidensä kanssa.

Työryhmä esittää, että STM käynnistäisi tutkimuksen siitä, millä kriteereillä lastensuojeluilmoituksia eri tahoilla tehdään ja millä perusteella tehdään päätöksiä lastensuojelutarpeen selvityksestä ja asiakkuuden aloittamisesta. Lisäksi esitetään yhtenäisten toimintamallien kehittämistä lastensuojeluprosessin keskeisiin arviointivaiheisiin. Molemmat toteutuessaan lisääisivät avoimuutta, yhtenäistäisivät toimintakulttuureja ja parantaisivat asiakkaiden yhdenvertaisuutta. Lastensuojeluilmoituksia tehdään myös Rikosseuraamuslaitoksen toimipaikoissa, joten ne tulee sisällyttää mahdolliseen tutkimukseen ja kehittämistyöhön.

Lastensuojelun Käypähoito-suositukset olisivat erittäin tervetulleet. Suosituksissa voidaan huomioida Kriminaalihuollon tukisäätiön tarjoamat palvelut sekä Portti vapauteen -portaalin nettipalvelut.

29.9.2013

Sosiaaliportissa olevaan Lastensuojelun käsikirjaan on Kriminaalihuollon tukisäätiön lapsi- ja perhetyö päivittänyt rikosseuraamuksiin liittyviä kysymyksiä sekä menetelmiä lapsiryhmän kanssa työskentelyyn¹.

Työntekijät ja osaaminen

Lastensuojelun sosiaalityön tehtävät ovat erittäin vaativia ja työryhmän esittämä erikoistumiskoulutus tulee tarpeeseen. Koulutus tulee voida suorittaa työn ohessa ja sen tulee nivoutua käytännön työhön. Erikoistumiskoulutuksessa tulee huomioida myös lapsen kuuleminen ja mielipiteen selvittäminen, joka vaatii erityisosaamista sitä enemmän mitä pienemmästä lapsesta ja vaikeammasta tilanteesta on kysymys. Rikosseuraamusasiakkaita koskien näitä tilanteita ovat lapsen mielipiteen selvittäminen samassa taloudessa asuvan valvontarangaistuksen ja 1.1.2014 alkaen myös valvotun koevapauden yhteydessä. Valvontarangaistuksen osalta selvitys tehdään yhteistyössä lastensuojelun kanssa ja valvotun koevapauden osalta tarvittaessa.

Eroperheiden lapset

Kriminaalihuollon tukisäätiö pitää erittäin tärkeänä lapsen kuulemista ja mielipiteen selvittämistä vanhempien eroon liittyvissä huolto- ja tapaamisprosesseissa ja sitä, että tarkennetaan näihin velvoittavia säännöksiä ja lapsen asemaa. Myös edunvalvojan sijaisen määrääminen riitatilanteissa ajaisi lapsen etua. Säätiön kokemuksen mukaan väliinputoajia ovat muun muassa lapset, joiden toinen vanhempi on vankilassa ja siviilissä vahvistettua tapaamissopimusta ei noudateta.

Työryhmän esitys, että lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta lisättäisiin säännöksiä, missä tilanteessa on lapsen edun mukaista määrätä tapaamiset toteutettaviksi tuettuna tai valvottuina ja miten tällaiset tapaamiset on käytännössä toteutettava, selkeyttäisi monia tilanteita. Kriminaalihuollon tukisäätiö katsoo, että on syytä myös sopia, kenen tehtävä on riitatilanteessa viedä lapsi vankilaan tapaamaan vanhempansa, jolla on vahvistettu tapaamisoikeus ja tapaaminen on lapsen edun mukainen, kuka koordinoi tapaamisten järjestämistä ja kuka korvaa kulut. Palveluja voitaisiin järjestää esimerkiksi kolmannen sektorin toimijan toimesta, jolloin kunnat voisivat ostaa palvelun. Sijaishuollossa olevan lapsen ja vankilassa olevan vanhemman tapaamiset on järjestettävä sijoituspaikasta käsin, kun se on lapsen edun mukaista.

Huostaan otetut ja kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset

Työryhmän esitys lapsen vanhemmille tehtävästä kuntoutussuunnitelmasta on erittäin hyvä, mutta vaikuttaa epärealistiselta ottaen huomioon, ettei tällä hetkellä vanhemmille laadita juurikaan asiakassuunnitelmia. Kuntoutussuunnitelman tekeminen edellyttäisi eri sektoreiden välistä yhteistyötä ja lisäresursointia mm. päihde- ja mielenterveyspalveluihin.

Kriminaalihuollon tukisäätiö kannattaa jälkihuollon ikärajan nostamista 25 ikävuoteen. Kaikki itsenäistyvät lastensuojelun asiakkaat tarvitsevat tukea, mutta ikärajan nosto tarjoaa myös erityistukea nuorelle rikosentekijälle. Alle 21-vuotiaat ehdottomasta vankeusrangaistuksesta vapautuvat asetetaan aina yhdyskuntaseuraamustoimiston toteuttamaan ehdonalaiseen valvontaan, mutta tätä vanhemmat vain, jos koeaika on vuotta pidempi tai vanki sitä itse pyytää. Mikäli vankeusrangaistusta suorittava

¹ Arki ilman toista vanhempaa vankeuden vuoksi -menetelmä; <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/lastensuojelunkasikirja/tyovalineet/tyomenetelmat/vankeus>

29.9.2013

lastensuojelun asiakkaana ollut nuori vapautuu vankilasta ilman ehdonalaisvalvontaa, jälkihuolto voi olla ainoa tukimuoto, joka hänelle on tarjolla. Vaikka nuori olisi valvonnassa, hän tarvitsee silti myös muuta tukea. Lastensuojelun jälkihuollon suunnittelu voitaisiin toteuttaa osana vankilassa laadittavaa vapauttamissuunnitelmaa ja yhdyskuntaseuraamustoimistossa laadittavaa valvontasuunnitelmaa.

Maahanmuuttajataustaiset lapset

Kriminaalihuollon tukisäätiö haluaa kiinnittää huomiota niiden lasten asemaan, joiden vanhempaa ollaan karkottamassa rikoksen takia tai karkotuksen kohteena on nuori rikoksen tehnyt henkilö.

Vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat

Toimiva lapsi- ja perhe -hankkeessa kehitettyjen työmenetelmien laajentaminen koko maahan lasten huomioimiseksi aikuisten palveluissa, on kannatettavaa. Myös Rikosseuraamuslaitos pilotoi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Toimiva lapsi ja perhe -menetelmää kolmessa vankilassa 2013 alkaen.

Työryhmän esitys siitä, että päihteitä väärinkäyttävät raskaana olevat äidit saisivat subjektiivisen oikeuden kiireelliseen hoitoon, on erinomainen. Ensisijaisesti odottavia äitejä on kannustettava vapaaehtoiseen hoitoon ja ennen mahdollista pakkohoitoa on selvitettävä, onko odottavalle äidille tarjottu vapaaehtoista hoitoa.

Vammaisuus, pitkäaikaissairaudet ja muut pitkäaikaiset ongelmat

Tarpeen mukaisen tuen saaminen ilman lastensuojeluilmoitusta tai lastensuojelun asiakkuutta on keskeistä. Myös vankien perheillä on paljon tuen tarvetta, joka ei edellytä lastensuojelun asiakkuutta.

Tietopohja ja tiedontuotanto

Mikäli toimenpide-ehdotuksissa mainittu kansallinen lapsi- ja perhetutkimuksen instituutti perustetaan, tutkimustyössä on huomioitava rikosseuraamusasiakkaat ja heidän perheensä erityisryhmänä.

Kuntien toimintamallin kehittäminen

Lasten, nuorten ja perheiden palveluita on kunnissa tarkasteltava kokonaisuutena, jolloin ensisijainen, kevyempi tuki saadaan muista palveluista kuin lastensuojelusta. Panostus ennaltaehkäiseviin palveluihin vähentää lastensuojelun huostaanottojen tarvetta ja kustannusten kasvua.

Perheillä tulee olla mahdollisuus saada palveluja ilman lastensuojelun asiakkuutta ja elämäntilanteen huomioiden – esimerkkinä vankien perheiden tuen tarve vankeuden aikana. Rikosseuraamusasiakkaiden läheisille on vähän kohdennettuja palveluja ja/tai heidän on vaikea saada taloudellista ja psykososiaalista tukea, vaikka perheessä olisi lapsia. Erityisesti tilanteessa, jossa rikoksesta on uutisoitu näyttävästi, on perheen vaikea hakeutua palveluihin tai saada yhdenvertaista palvelua.

Laadunhallinta ja valvonta

Lastensuojelun ohjaus ja valvonta tarvitsevat lisää voimavaroja. Kriminaalihuollon tukisäätiön kriminaaliasiamiestoimintaan tulleiden yhteydenottojen perusteella lisää valvontaa tarvitaan erityisesti sijaishuollon laadunvalvontaan. Sijaishuollon laadukriteerit ovat erittäin tarpeelliset samoin kuin kuntien velvollisuus arvioida järjestämänsä lastensuojelua sekä sen vaikuttavuutta.

29.9.2013

Lastensuojelun valtakunnallinen ohjaus ja kehittäminen

Työryhmä esittää, että lastensuojelun strategista kehittämistä, ohjausta ja johtamista tulee vahvistaa ja sille tulee turvata riittävät voimavarat. Valtioneuvoston asettama lapsiasianeuvottelukunta esitti vuonna 2011 vankiperheiden lasten oikeuksien huomioimista koskevassa aloitteessaan² kansallisen kehittämisyksikön perustamista vankiloiden lapsi- ja perhetyölle. Kriminaalihuollon tukisäätiössä on vuodesta 2005 lähtien ollut lapsi- ja perhetoimintaa. Mikäli tämän toiminnan laajentaminen ei ole mahdollista, tulee valtakunnallisessa kehittämistoiminnassa varmistaa myös rikosseuraamusasiakkaisiin liittyvä erityisosaaminen.

Lapsi- ja nuorisopoliittinen ohjelmatyö

Työryhmä esittää, että kuntien tulee sitoutua noudattamaan Lasten oikeuksien sopimusta kaikissa lapsiperheiden, lapsia ja nuorten tukea ja palveluja koskevassa valmistelussa ja päätöksenteossa. Sopimus tukee myös lapsen yhteydenpitoa vankilassa olevaan vanhempaansa.

Muuta

Rikollisuuden ylisukupolvisuus

Lastensuojelun keinoin voidaan vaikuttaa myös ennaltaehkäisevästi ylisukupolviseen rikollisuuteen. Cambridgen kriminologisessa instituutissa tehdyn tutkimuksen mukaan vankien lapsilla on verrokkiryhmään nähden kolminkertainen riski antisosiaaliseen/rikolliseen käyttäytymiseen³.

Vuonna 2012 Yhteistyössä rikoksettomaan elämään – YRE pääkaupunkiseudulla -selvitykseen tehdyissä asiakashaastatteluuissa nousi myös rikollisuuden ylisukupolvisuus. Selvityksissä kartoitettiin kohderyhmän erityistarpeita. Kyselyyn osallistui kaikkiaan 30 pääkaupunkiseudulle vapautunutta, lomakkeella ja/tai haastattelussa⁴. Kymmenen vastannutta ilmoitti myös muilla perheenjäsenillään olevan rikostaustaa, joidenkin kohdalla rikostaustaa oli lähes kaikilla perheenjäsenillä, eräs kertoi näin olevan jo kolmannessa polvessa.

THL:n lasten ja nuorten hyvinvointia vuonna 1987 syntyneiden tietojen perusteella tarkastelleessa tutkimuksessa todettiin, että ikäluokasta 25,9 prosentilla oli merkintöjä rangaistusmääräysrekisterissä tai rikosrekisterissä (pojista 38,4 %, tytöistä 12,7 %). Oikeuslaitoksen tuomio oli tilastoitu 8,8 prosentille ikäluokasta (pojista 14,1 %, tytöistä 3,1 %). Ikäluokasta 3,2 % oli ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleista pojista noin puolet oli saanut rikostuomion seuranta-aikana, ei-sijoitetuista pojista 12,8 prosenttia, ja sijoitetuista tytöistä joka viides oli seuranta-aikana tuomittu.⁵

Tutkimuksessa ei tarkasteltu vanhempien rikostaustan vaikutusta lapseen, mutta vanhempien riskitekijät, kuten tupakointi, psyykinen sairastavuus, päihderiippuvuus ja alhainen koulutustaso olivat kaikki

² LAPS/63/2011

³ Esimerkiksi Murray J, Farrington, DP (2008), "The effects of parental imprisonment on children" Crime and Justice: A Review of Research 37:133-206

⁴ Yhteistyössä rikoksettomaan elämään – YRE pääkaupunkiseudulla. Turunen 2012 (s.16).

⁵ Reija Paananen, Tiina Ristikari, Marko Merikukka, Antti Rämö, Mika Gissler. Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 52. 2012. (sivut 10, 20- 23)

29.9.2013

vankeusrangaistukseen tuomittujen kohdalla verrokkiryhmää yleisempiä. Yhtenä riskinä oli myös vanhempien toimeentulotuen asiakkuus.

Valtioneuvoston lapsiasianeuvottelukunnan aloitteeseen perustaa kansallinen kehittämistyöryhmä vankiloiden lapsi- ja perhetyölle, Oikeusministeriön kriminaalipoliittinen osasto totesi, että ”tavoitteet uusintarikollisuuden ja yli sukupolvien ulottuvan huono-osaisuuden vähentämiseksi edellyttävät toimenpiteitä nimenomaan alueellisissa yhteistyöverkostoissa. Näihin yhteistyöverkostoihin tulee saada riittävästi tietoa ja erityisosaamista, jotta vankiperheiden kanssa työskentely voisi olla osa normaalia perhe- ja sosiaalityötä.”⁶ Kriminaalihuollon tukisäätiön kokemuksen mukaan alueellisissa yhteistyöverkostoissa ei ole riittävää asiantuntemusta vankiperheiden tilanteista.

Resurssit

Keskeinen lastensuojelun ongelma on sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien liian vähäinen määrä kunnissa. Työntekijöiden lisääminen vaatii resursseja. Samaan aikaan kuntataloutta on sopeutettava voimakkaasti säästöjen aikaansaamiseksi. Jos työntekijävajeeseen ei pystytä puuttumaan, myös monet muut raportissa esitetyt parannusehdotukset jäävät helposti toteutumatta. Resursointia tarvitaan myös muihin palveluihin, joissa lapset, nuoret ja perheet asioivat, jotta palvelujen esitetty kokonaisuus voisi toteutua. Jos ennaltaehkäiseviin palveluihin panostaminen onnistuu, jatkossa raskaan lastensuojelun tarve vähenee, mutta ei suinkaan poista lastensuojelun lisäresursointitarvetta.

Viime kädessä lienee kysymys siitä, mihin ikääntyvässä yhteiskunnassa halutaan panostaa ja mitä pidetään tärkeänä.

Lopuksi

Rikosseuraamuslaitokselta ei ole pyydetty lausuntoa, vaikka Rikosseuraamuslaitos julkaisi helmikuussa 2013 lapsi- ja perhetyön linjaukset, joiden avulla vankiloiden perhetyötä pyritään kehittämään ja yhtenäistämään.

Lausunto on laadittu yhteistyössä Kriminaalihuollon tukisäätiön kriminaaliasiamiestoiminnan työntekijöiden, lapsi- ja perhetyön koordinaation, kehittämispäällikön sekä A-kiltojen liitto ry:n päihdeasiamiehen kanssa.

Jukka Mäki
Toiminnanjohtaja

⁶ Oikeusministeriön kriminalipoliittisen osaston lausunto OM 7/912/2011